

บทวิจารณ์หนังสือ หนังสือเกษตรกรไทย

ดร.วโรทัย โกศลพิศิษฐ์กุล¹

ผู้เขียน: ดร.วิทยา เจียรพันธุ์
พิมพ์ครั้งที่ 1: สิงหาคม 2553
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
207 หน้า

หนังสือ “หนังสือเกษตรกรไทย” จากงานวิจัยเรื่องหนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาหนี้สินของเกษตรกรและสมาชิกในครัวเรือนในภาคชนบทไทย โดยมีวัตถุประสงค์ คือ การสำรวจสภาพการณ์ทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางการเมืองของเกษตรกร และศึกษาเปรียบเทียบว่าปัจจัยเหล่านี้แตกต่างกันอย่างไรระหว่างเกษตรกรผู้เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชน รวมทั้งพยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรอิสระ ที่มีผลต่อตัวแปรตาม 4 ตัวแปร ได้แก่ หนี้สินของเกษตรกร ความสามารถในการชำระหนี้ของเกษตรกร การชำระหนี้จริงของเกษตรกร และการเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชนของเกษตรกร พร้อมทั้งนำเสนอ นโยบายที่เหมาะสมต่อการแก้ปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรอย่างยั่งยืน

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. ผู้เข้าร่วมและไม่ได้เข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชนตามนโยบายของรัฐบาล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจซึ่งใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรตัวอย่าง และมีการทำ Focus Group โดยแบ่งพื้นที่เป้าหมายของการวิจัยออกเป็น 9 อนุภูมิภาคทั่วประเทศ แล้วทำการคัดเลือกจังหวัดตัวแทน ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เพชรบูรณ์ ขอนแก่น นครราชสีมา ลพบุรี สระแก้ว สุพรรณบุรี ชุมพร และนครศรีธรรมราช หลังจากนั้นจึงนำมาคัดเลือกอำเภอตัวอย่าง จังหวัดละ 2 อำเภอ รวม 18 อำเภอ สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้มีจำนวน

2,410 ราย

ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ทำให้เห็นภาพพื้นฐานของเกษตรกรไทยที่ชัดเจนมาก กล่าวคือ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 51 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ตอนปลาย มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน (สมาชิกวัยแรงงาน 3 คน สมาชิกวัยพึ่งพิง 1 คน) ชั้นลูกค้า ธ.ก.ส. อยู่ในชั้นดีมาก มีที่ดินการเกษตรเฉลี่ยประมาณ 20 ไร่ ส่วนใหญ่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว อาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ มูลค่าทรัพย์สินรวมของครัวเรือนเฉลี่ย 938,195 บาท โดย 2 ใน 3 ของทรัพย์สินอยู่ในรูปที่ดินการเกษตร มีเงินออมเฉลี่ย 14,432 บาท มีหนี้สินเฉลี่ย 167,597 บาท มีรายได้การเกษตรเฉลี่ย 140,076 บาท รายได้นอกการเกษตรเฉลี่ย 60,288 บาท ค่าใช้จ่ายการเกษตรเฉลี่ย 75,043 บาท และค่าใช้จ่ายนอกการเกษตรเฉลี่ย 121,030 บาท

โครงการของรัฐที่เกษตรกรเข้าร่วมมากที่สุด ได้แก่ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า รองลงมา ได้แก่ โครงการกองทุนหมู่บ้านและโครงการบัญชีครัวเรือน

โครงการที่เกษตรกรเห็นว่าเป็นประโยชน์มากที่สุด ได้แก่ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โครงการพักชำระหนี้ และโครงการกองทุนหมู่บ้าน ส่วนโครงการพิเศษที่เห็นว่าเป็นประโยชน์น้อยที่สุด ได้แก่ โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อล้านครอบครัว (SPV) และโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เป็นต้น

ผลสรุปของการวิจัยที่สำคัญ ได้แก่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อให้เกษตรกรมีระดับหนี้สินเพิ่ม

¹ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพัฒนาโครงสร้างระบบภาษี สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง

ขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน การเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน การเข้าร่วมโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน และการเข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ส่วนปัจจัยช่วยลดภาระหนี้สินเกษตรกร เช่น การเข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ และการเข้าร่วมโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

ปัจจัยที่บั่นทอนความสามารถในการชำระหนี้ของเกษตรกร เช่น ค่าใช้จ่ายนอกภาคการเกษตร (รวมถึงค่าใช้การศึกษา) การเข้าร่วมโครงการสินเชื่อสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อม ตลอดจนการเข้าร่วมโครงการ แก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชน

ปัจจัยที่เอื้อต่อการชำระหนี้จริงของเกษตรกร ได้แก่ รายได้การเกษตร ทศนคติของเกษตรกรต่อการเป็นหนี้ ทศนคติของเกษตรกรต่อการชำระหนี้ และการเข้าร่วมโครงการบัญชีครัวเรือน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการชำระหนี้จริง เช่น จำนวนหนี้สิน และค่าใช้จ่ายการเกษตร

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาหนี้สินฯ ได้แก่ จำนวนหนี้สิน ปรากฏและผู้รู้ในท้องถิ่น และการเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้าม ได้แก่ จำนวนเงินออม และรายได้การเกษตร เป็นต้น

หนังสือ “หนี้สินเกษตรกรไทย” จากรายงานผลการวิจัยของ ดร.วิทยา เจียรพันธุ์ ได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบายหลายประการคือ

(1) ควรมีการรณรงค์ เพื่อปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมของเกษตรกรที่มีผลต่อการเกิดหนี้สินของครัวเรือน โดยโครงการที่รัฐบาลควรสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ โครงการลด-ละ-เลิก อบรมฯ โครงการสังเคราะห์ชีวิต และโครงการจัดทำบัญชีครัวเรือน

(2) ควรรณรงค์ให้เกษตรกรมีการสะสมเงินออมเพื่อใช้เป็นเงินทุนของครัวเรือนและชุมชน ส่งเสริมให้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และในแต่ละชุมชนควรรวมตัวกันจัดตั้งธนาคารชุมชนท้องถิ่นเป็นของตนเองในระดับตำบล โดยให้ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของโดยการเป็นผู้ถือหุ้น

(3) ให้ความสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาของชาติ โดยให้ความสำคัญกับบุตรหลานของเกษตรกรที่เข้ามาศึกษาต่อ เพื่อให้เป็นกลุ่มเป้าหมายซึ่งจบออกไปเป็นผู้ประกอบการเกษตร หรือเกี่ยวเนื่องการเกษตรรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพทดแทนเกษตรกรรุ่นพ่อแม่

(4) ควรสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมภาคการเกษตร และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องการเกษตรของ

เกษตรกรที่ครบวงจร ทั้งด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาดของพืชผลทางการเกษตร เพื่อลดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพของเกษตรกร และช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันกับภาคธุรกิจอื่นได้

(5) สถาบันการเงิน ควรทบทวนนโยบายการให้สินเชื่อ โดยมุ่งเน้นการให้สินเชื่อในรูปของสินเชื่อกลุ่ม แทนการให้สินเชื่อรายบุคคล เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีการรวมกลุ่ม โดยมีตัวแทนของกลุ่มชาวบ้านในการควบคุม และการตรวจสอบการกู้ยืมเงินและการชำระหนี้ของสมาชิกภายในกลุ่มกันเอง

ความเห็นของข้าพเจ้าต่อผลงานวิจัยนี้ที่น่าจะเป็นประเด็นก็คือ

(1) การที่อายุเฉลี่ยของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 51 ปี ซึ่งค่อนข้างสูง และบุตรหลานก็ไม่ได้ทำงานในภาคการเกษตร เป็นเครื่องชี้ว่าในอนาคตกำลังแรงงานภาคเกษตรจะลดลง ย่อมมีนัยต่อนโยบายด้านการเกษตรของประเทศ

(2) โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีรายได้รวมสูงกว่ารายจ่ายรวม โดยรายได้ภาคเกษตรสูงกว่ารายจ่ายภาคเกษตร ขณะที่รายได้นอกภาคการเกษตรต่ำกว่ารายจ่ายนอกภาคการเกษตร (ซึ่งมีรายการที่ไม่จำเป็นอยู่ไม่น้อย) แสดงให้เห็นศักยภาพการออมที่สามารถเพิ่มขึ้นได้

(3) เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ยที่ สูงกว่าระดับหนี้สินเฉลี่ยของครัวเรือนทั้งประเทศซึ่งสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ปี 2549 อยู่ที่ครัวเรือนละ 116,000 บาท) น่าจะเนื่องมาจากอาชีพทางการเกษตรมีความเสี่ยงมาก ทั้งความเสี่ยงด้านผลผลิตและระดับราคา ซึ่งขึ้นกับปัจจัยภายนอก หากไม่มีการบริหารจัดการที่ดี ย่อมนำมาซึ่งบ่วงวงจรแห่งการเป็นหนี้สินอย่างที่เป็นอยู่ไม่จบไม่สิ้น

(4) การแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรเพียงแค่นั่นที่ระดับบุคคลคงไม่เพียงพอ ควรจะต้องใช้กลไกชุมชนและสถาบันอื่นเข้าร่วมด้วย การใช้วิทยาการสมัยใหม่ ด้านการผลิต การตลาด การเงิน เข้ามาเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายด้านการผลิต (ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่าต้องเพิ่มปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชและสารเคมี แต่การใช้เกษตรอินทรีย์ก็เป็นการลดต้นทุน และเพิ่มผลผลิตไปในตัว)

(5) องค์กรที่จะมีส่วนช่วยแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรที่ดีที่สุดก็คือ ธ.ก.ส. ซึ่งวันนี้ ธ.ก.ส. จำเป็นต้องปรับบทบาทตนเอง จากการเป็นผู้ให้สินเชื่อ มาเป็นหุ้นส่วนแห่งการพัฒนาที่จริง (Partnership for Development) เพราะถ้าเกษตรกรอยู่ได้ ธ.ก.ส. ก็อยู่ได้ด้วย